

SZIGETHY GÁBOR

Napló múltidőben

1957. január

kortársalgó

SZIGETHY GÁBOR (1942) Budapest

Január 4.

„A Magyar Divatcsarnok Rákóczi úti épületei a harci események során elpusztultak” – olvasom a régi képes újságban. Hatvan évvel ezelőtti okos-óvatos szóhasználat: *harci események*. Már nem forradalom, még nem ellenforradalom. Harci események: tárgyilagos, pontos, politikamentes kifejezés. Senki sem neheztelhet az újságíróra, aki örömteli eseményről ad hírt: a régi Párizsi Áruház földszintjén és alsó két emeletén újra megnyílt a Magyar Divatcsarnok.

Böngésem az Esti Hírlap 1957. február 24-én megjelent számát. Nagybetűs cím: *Legyen végre áruház a Párizsiból!*

Bárdi Miklós, az áruház áruforgalmi osztályvezetője arról panaszkodik, hogy az Állami Könyvterjesztő a felső emeletről nem elszállítja az ott raktározott könyveket, ellenkezőleg, nap mint nap újabb szállítmányok érkeznek az épületbe.

Zala Ferenc, az Állami Könyvterjesztő igazgatója megmagyarázza az őt faggató újságírónak, hogy a könyveket száraz, jól szellőző, levegős helyen kell tárolni, és e mostani remek raktár helyett a minisztérium nem ajánlott fel számukra megfelelőt.

Sólyom Mihály, a Belkereskedelmi Minisztérium raktárügyeinek intézője így érvel: „Mi a Visegrádi utcai helyiséget átadjuk a Könyvterjesztőnek, de csak akkor, ha a Honvédelmi Minisztériumtól megkapunk egy, a Balaton utcában lévő raktárt, amelyben a katonai felszereléseket tárolják. Ezért a hét elején levéllel fordultunk Muczina ezredeshez...”

Muczina ezredes az egészről semmit nem ért: „Kérem, a Belkereskedelmi Minisztériumból ebben az ügyben még semmi néven nevezendő levelet nem kaptam.”

Hol az olló, komámasszony?

Január 8.

Révész Ferenc, a Szabó Ervin Könyvtár igazgatója boldogan tájékoztatja a Népakarat újságíróját, hogy az épület és az állomány, hála Istennek, csak jelentéktelen mértékben sérült meg a harcok során, és bár a nagy termeket fűteni nincs elegendő tüzelő, a könyvtár munkatársai örömmel várják a fűtött kisteremben az érdeklődő olvasókat.

Az igazi újdonság: a félmillió állományú könyvtárban eddig 70 000, azaz hetvenezer kötet volt tiltott portéka az olvasók számára, de ezt az „ostoba rendelkezést” teljesen hatálytalanítják, és ezután mindösszesen ezer olyan könyv lesz („kimondottan fasiszta vagy háborúra uszító munkák”), amelyeket nem vehetnek kézbe az olvasók.

Új idők? Új szelek?

Nem akar lemaradni a nemzeti könyvtár sem. Öt nappal később, január 13-án az Esti Hírlap arról számol be, hogy „a zárt osztály megszűnik, és soha többé nem lesz kilincs nélküli ajtó a Széchényi Könyvtárban”.

Lehet, hogy már 1957. január 13-án, lehet, hogy későbbi eszmélésem idején, de felbőszített, ha a népi demokratikus proletárdiktatúrában valamely hivatalos személy vagy politikus nagy hangon azt állította: *Soha többé!*

Rajk László és társai újratemetésekor, október 6-án hangzott el egy kommunista krokodilus szájából: *Soha többé!* – aztán alig két év múlva újra elvtársakat akasztottak az elvtársak.

Az Országos Széchényi Könyvtárban valóban *soha többé* nem lett újra zárt osztály – ugyanis meg sem szűnt. A múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben sok-sok napot töltöttem nyitástól zárásig a Széchényi Könyvtárban. Múltkutatásban elrejtőzött értelmiségiek magunk között – az elmeegógyintézetek mintájára – *zárt osztálynak* becéztük a könyvtár hivatalosan Zárolt kiadványok tárának nevezett részlegét, ahová csak engedéllyel lehetett belépni.

Egy alkalommal én is részesültem e kegyben. A Magvető Könyvkiadó nagy hatalmú igazgatója munkámat segítő elintézte, hogy kézbe vehessem Sinkó Ervin *Egy regény regénye* című munkáját. Egy napot kaptam a több száz oldalas mű gyorsolvasására. Hogy volt-e kilincs az ajtón, arra nem emlékszem, de kulcsos ór csukta, zárta, vigyázta, hogy illetéktelen a tiltott könyvek birodalmába be ne lépjen.

Régi bölcsesség: mélységesen mély kút a múlt. Szédülünk, ha belenézünk. Sírjunk? Nevezzünk? Az Esti Hírlap hatvan év előtti példányában olvasom: „A Fűvészkeret Évkönyve például azért jutott a mérgező hatású, káros könyvek sorsára, mert a szigorú

cenzor a latin nyelvű feliratban – *Horti botanici* – az egykori kormányzó nevét vélte felfedezni!”

Az a cenzor nem *szigorú* volt, hanem műveletlen, kultúragyilkos gazember. A művelt, kultúragyilkos gazemberektől abban különbözött, hogy nem hideg fejjel, cinikusan, tudatosan pusztított és gyilkolt, hanem vaktában, ostobán.

1957. január 13-án az Országos Széchényi Könyvtár illetékes büszkén-boldogan állítja: „A zárt osztály megszűnik, soha többé nem lesz kilincs nélküli ajtó a Széchényi Könyvtárban.”

Amikor mondta, talán elhitte. Később talán nem őt nevezték ki a Zárolt kiadványok tára osztályvezetőjének. Talán nem neki kellett eldöntenie: mely ártalmas könyvektől kell zárral, lakattal *megóvni* az olvasókat. Talán nem emlékezett arra, amit 1957. januárban mondott: „Vannak a zárt anyagban fasiszta művek is. Szeretnénk, ha a könyvtár vendégei ezentúl ezeket is olvashatnák. Így volna ez jó, hiszen az igazunkba vetett hit és meggyőződés nem mesterséges vákuumban, nem üvegbúra alatt, hanem a szemben álló, sőt ellenséges nézetek eszmei, *gondolati leküzdése útján edződik.*”

Talán örült annak, hogy később mások sem emlékeztek meggondolatlan szavaira.

Január 12.

Népakarat: „Ha a milliókat számolgatjuk, és azt: hány lakást lehetne építeni ebből a pénzből, ésszerűnek tűnik a gondolat: »hagyjuk egyelőre a televíziót!...«.”

Osztálytársamék lakásából a Móricz Zsigmond körtéren semmi nem maradt. A fölöttünk lévő lakás falán a Fadrusz utcában méteres átmérőjű lyuk tángott, mögötte maradék hamu és korom. Ezen a napon még nem jártak a Nagykörúton végig a villamosok, éjszaka kijárási tilalom volt, egy orosz tank strázsált a Bartók Béla utat átívelő vasúti híd alatt...

Minden állításnak idő- és helyi értéke van. Magyarországon már nyolc év óta *téma* a televízió (legyen?, ne legyen?), de a pártvezetőknek nincs igazán kedvére az ötlet: szerintük nem okos dolog államköltségen nehezen ellenőrizhető új nyilvánosságot létrehozni. Ráadásul a jelenlegi küzdelmesen nehéz politikai és gazdasági helyzetben „sokan – az illetékes gazdasági vezetők közül is – azt tartják: nem erkölcsös dolog ma a televízióra pénzt, de akár csak szót is vesztegetni”.

1957. január 10-én nem tudtam pontosan: mi az a televízió. Lehet, hogy egyetértettem az *illetékes* gazdasági vezetőkkel, mert én is azt hittem: *erkölcstelen* dolog a már eddig elköltött harmincmillió forint után még ugyanannyit a televízió létrehozására pazarolni, amikor mindenüket elvesztett osz-

tálytársam és szülei egy üres bolthelyiségben húzták meg magukat, amikor a fölöttünk lakó Konrád család lakásának egy része romhalmaz, amikor a villamosok még nem járnak a körúton, amikor kijárási tilalom van éjszaka... Az elvtársakat nem zavarta, engem elkésérített a Bartók Béla úton pöfeszkedő orosz tank.

Ma már tudom: 1957. január 10-én egy okos, de tájékozatlan kamasz lehet éppen olyan számár, mint egy tájékozott, de tökfey gazdasági illetékes.

(Népszabadság, 1957. április 26.: „Német mérnökök és szerelők érkeznek májusban Budapestre a Széchényi-hegyi televíziós adó további építésének irányítására.”)

Január 18.

„Most a pol. fejlemények kezdenek kétségbe ejteni. Hát nincsen remény? Úgy látszik, rosszul jósoltam. Nem ezt vártam.”

Latinovits Zoltánnak, a debreceni Csokonai Színház huszonöt éves segédszínészének ezen a napon írott levelében olvashatók ezek a mondatok. 2003-ban jelent meg – *Drága jó Mamikám!* – a színész leveleinek gyűjteménye, először akkor készített töprengésre ez a szavakba kordázott jajkiáltás.

Úgy látszik, rosszul jósoltam – mikor és mit? Reménykedett?

Reménykedtünk. Forrófejú kamasz voltam, februárban az iskolai szavalóversenyen Ady Endre *Rohanunk a forradalomba* című versét akartam elmondani, de áldott emlékü osztályfőnöknőm halk aggódással, simogató szavakkal lebeszélte erről. Osztálytársaim körében az *Új tavaszi seregszemle* elszavalásával arattam sikert, tanítás után hazafelé ballagva a Villányi út és a Fadrusz utca sarkán, a tenispálya kerítésének támaszkodva három barátomnak – halkan – újra *előadtam* Ady Endre versét. „Megállapodtunk”: ha márciusban újra kezdjük, a barikádokon mi is ott leszünk.

Miben reménykedett Latinovits Zoltán 1956. november 4. után? Miben reménykedtünk sok millióan mi, magyarok 1956. november 4. után? MUK – írták krétával, mésszel Pesten, Budán a házfalakra azok, akik őszintén, naivul azt hitték: márciusban újra kezdhethük szabadságharcunkat a megszálló, könyörtelen, birodalomléptékű szovjet hadsereg ellen.

Januárban Kálmán Imre *Marica grófnő* című operettjében kezd próbálni Latinovits Zoltán. A szerep parányi, de a mérnöki diplomát szerzett, alig fél éve segédszínész neve már a színlapon olvasható.

...a *Marica grófnőt* próbáljuk – van is most kedve az ilyesmihez az embernek. Frakk, estélyi ruha,

olyan 1920-as kalapok, és mindenki shimmyzik. Mindez valahogy olyan halványan ismerős nekem, fényképről, gyerekkoromból – a sok mulatás, a sok frakk és a sok régi ruha, régi dallam –, de most valahogy olyan fájó és nehéz minderre visszaemlékezni, mert minden azt a visszahozhatatlanul szép és gondtalanul boldog gyerekkort idézi...” (1957. február 6.)

Valamikor január első hetében, talán 12-én, úgy emlékszem, szombaton – sokáig féltve őrzött színházjegyem elkallódott – Sennyei Verával és Petress Zsuzsával a főszerepekben láttam a mindent felülmúló sikerű Kálmán-operettet, a *Csárdás-királynőt*. Kijárási tilalom volt, délután fél háromkor kezdődött az előadás, így mindenki időben hazaérhetett.

Latinovits Zoltán a harmincas években volt gyerek, én az ötvenes években. Latinovits Zoltán – a városligeti Gundel étteremben és a Gellért Hotelben volt otthon – a sok frakkra, estélyi ruhára, 1920-as kalapokra emlékezett. Számomra nap mint napi jelen idő a barna vagy zöld egyen-lódenkabát, az ormótlanul rövid viharkabát, a nyloning, a micisapka...

Latinovits Zoltán a *Marica grófnőt* próbálta Debrecenben, fáj az emlékezés: színpadon látta az eltűnt világot.

Én gyönyörködtem Budapesten a Borvető Jánoson, Rátonyi Róberten feszülő frakkban, a Sennyei Verán csillogó estélyi ruhában. Nagymamám szünetben elmagyarázta, mi a különbség a frakk és a szakett között. Ismerkedtem az eltűnt világgal.

Latinovits Zoltán Debrecenben, én Pesten tanultam elfelejteni: „Most a pol. fejlemények kezdenek kétségbe ejteni.”

A színész a színpadon frakkban, a kamasz a nézőtérben bámulva a frakkokat...

Január 29.

Tanítás után hazafelé menet a Móricz Zsigmond körtéren megvettem az Esti Hírlapot. Ritkán láttam a nagymamám olyan indulatosnak, mint amikor elolvasta Marosán György Pécsett elmondott beszédét.

– Ez egy hülye gazember!

Szó szerint erre az első mondatára emlékszem, mert ezt többször elismételte. Hittem öregszülémnek, a véleményem Marosán Györgyről azóta sem változott.

Hatvan év múltán újra kézbe vettem a megsárgult, silány anyaga okán darabokra szakadt Esti Hírlapot. Marosán György önhitt, erőszakos ostobasága lenyűgöző. Igazi hordószónokként áradozik a munkás-paraszt hatalomról mint az egyetlen igazságos, a *nép érdekeit* szolgáló politikai rendszerről.

Hol volt itt munkáshatalom? Rákosi, Gerő, Révai kétkezi munkát sohasem végeztek, viszont ideológiai vaksággal fertőzött, rafináltan okos, művelt, gátlástalanul hataloméhes gazemberek voltak.

Kádár öt percig volt műszerész; Marosán, ameddig muszáj, addig pék; Apró Antal festőmunkás: munka helyett inkább képviselte a festőmunkások érdekeit; Dögei Imre évekig földműves, gyári munkás, aztán párttitkár, miniszter – műveletlen, korlátolt, gátlástalanul hataloméhes gazemberek.

Vödörből csöbörbe! Rákosi műveltebb, okosabb, mint Kádár. Kádár szívósabb, ravaszabb, mint Rákosi. A kis kopasz gazember néhány év alatt vitte csődbe az országot, a kacsingatós pártvezérnek ehhez három évtizedre volt szüksége. Az utókor töprenghet, melyik volt nagyobb gazember, melyik ártott többet Magyarországnak.

Pécs, 1957. január 27., vasárnap. Népgyűlés a Nemzeti Színházban. (Kommunista találmány: *népgyűlés* a színházban, ahol a nézőtérben 572 ülőhely van a meghívott, ellenőrzött, megbízható közönség számára.) „A Rákosi-féle módszerek, a párt- és államvezetésben elkövetett hibák és bűnök nem a marxista-leninista világnézetből következnek. Ezeket a módszereket elutasítjuk, visszatérésük ellen harcolunk, de nem fogjuk tűrni, hogy e módszerek miatt kompromittálják, gyalázzák a mi marxista-leninista világnézetünket.”

Bucigyuri, azaz Marosán György valószínűleg őszintén hitte azt, hogy Rajkék kivégzése, az ország megnyomorítása, a Rákosi-féle módszerek, az ő börtönben töltött évei (1950–1956) nem a kommunista marxista-leninista világnézetéből következtek, nem torz világlátásuk logikus következményei. Valószínűleg egyetértett Kádárral, amikor 1960-ban a marxista-leninista egyetlen helyes világnézetből (szektásan) eltérő elvtársukat, Dögei Imrét együtt tették lapátra. Aztán 1962-ben Kádár a folyton feleslegesen, otrombán fecsegő Marosán Györgyöt is lapátra tette. Hivatalosan, szokás szerint, a Budapesti Pártbizottság első titkára, a Központi Bizottság titkára *lemondott*. Bucigyuri sok éven át töprenghetett, mi is az az egyetlen helyes marxista-leninista világnézet, amit ő hol Rákosival, hol Kádárral szemben állhatatosan és eltökélten képviselt. 1972-ben harmadszor is megpróbálta pártját visszatéríteni a helyes útra: visszalépett a Magyar Szocialista Munkáspártba.

Már elvtársai sem vették komolyan. Bucigyuri senkitől nem zavartatva énekelgetett a munkásdarárdában.

Lehet, hogy nagymamám tévedett: Marosán György nemcsak hülye gazember volt, de hülye kommunista is.